

СИВА ЕКОНОМИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

**Оваа публикација е подржана од Open Society Institute
Think Tank Fund Budapest**

Скопје, Мај 2012

Општи информации за ЦЕА

Лого:

Адреса:

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ (ЦЕА)

Бул. Јане Сандански 63/3,
1000 Скопје, Македонија

тел: + 389 (0)2 24 44 766

моб: + 389 70 834 636

ЕДБ: 4030003479278

РБ. 5763061

Сметка:

Стопанска Банка АД Скопје

Сметка број: 200000856268559

Web страна и e-mail:

www.cea.org.mk

www.lsg-data.org.mk

info@cea.org.mk

- ☞ **Мерењето и проценката на сивата економија е област на истражување која секогаш претставува предизвик, опкружена е со дебата и двосмисленост. Ова истражување се обидува да направи портрет и да ја процени сивата економија и нејзината структура во Република Македонија, користејќи го методот на потрошувачката на електрична енергија (Electricity Consumption Method - ECM) и методот Повеќе индикатори – Повеќе причини (Multiple Indicators Multiple Causes - MIMIC).**

- ☞ **Според ОЕЦД дел од економијата останува нерегистриран/неевидентирани како резултат на седум причини, кои се категоризираат во три главни области: 1) скришно производство (underground production) 2) неформално (informal production) производство 3) нелегално производство (illegal production).** Скришното или нелегалното производство е област каде што активностите не се евидентираат како резултат на економски причини, како што е даночната евазија на пример. Неформалното производство се однесува на недостатокот или немање на податоци како резултат на нерегистрирање и немање на евиденција. Нелегалното производство се однесува на активности кои законски е забрането да се спроведуваат.

- ☞ **Постојат различни таксономии за причините и последиците од сивата економија.** Според истражувањето за ефектите од воведувањето на рамен данок во Македонија, спроведено од ЦЕА во 2008 год., се утврди дека главните причини за даночната евазија од страна на компаниите, која што директно влијае на сивата економија се: прекумерното даночно оптоварување, слабиот квалитет на јавните услуги, слабиот капацитет на УЈП, политички привилегираните компании и високата цена на трудот.

☞ Во ова истражување ние го користиме индиректен метод за проценка на сивата економија, како што е Методот на потрошувачка на електрична енергија (Electricity Consumption Method - ECM) и методот Повеќе индикатори – Повеќе причини методот (Multiple Indicators Multiple Causes - MIMIC). Потрошувачката на електрична енергија (Electricity Consumption Method - ECM) се смета за единствен најдобар физички показател од сите (официјални и неофицијални) економски активности кои се движат во склад/согласност со БДП, со еластичност блиска до еден. Методот Повеќе индикатори – Повеќе причини (Multiple Indicators Multiple Causes - MIMIC) се базира на структурно моделирање, користејќи ја сивата економија како латентна променлива притоа земајќи предвид неколку причини и индикатори на сивата економија. Секој од двата методи има свои силни страни и недостатоци.

☞ Според резултатите презентирани во оваа студија релативната големина на сивата економија во Македонија е намалена во текот на последната деценија (2000 -2010) од 35% од БДП во 2000 год. на 24% од БДП во 2010 год. ECM резултатите укажуваат на намалување од 34% во 2000 год. на 24% од БДП во 2010 год., додека MIMIC пристапот покажува зголемување на сивата економија на 52% во 2007 год. и потоа намалување на 47% во 2011 год. Сепак сивата економија, независно од методите на проценка, зазема значаен дел од целокупната економија во државата. Како причини за сивата економија во Македонија се земаат даноците, невработеноста, интензитетот на регулацијата, бирократијата, социјалните трансфери кои ги плаќа државата итн.

☞ Генералната препорака е дека имплементирањето на политиките и мерките на Владата за поттикнување и стимулирање можат да имаат значајни ефекти за намалување на сивата економија правејќи ја да биде неатрактивна и со тоа намалувајќи ја нејзината големина. Ова беше потврдено во Македонија со комплексниот систем на стимулации за поттикнување на економскиот раст,

имплементирањето на казнените одредби од легислативата, реформите на даночниот систем и реформите на системот за социјално осигурување. Помалку е направено во областа на подигнување на свесноста и едукацијата на бизнисите и домаќинствата, со што ова останува да биде направено во блиска иднина. Особено останува интересно да се видат резултатите од најавата на Владата на Р. Македонија за реформа на целокупниот систем на казнени одредби поврзани со даночното законодавство и за подобрување на едукативната функција на даночниот систем за даночните обврзници.

☞ **Двата методи ЕСМ и МИМС даваат многу повредни информации за трендовите на движење отколку што се добиваат од квантифицирање на големината на сивата економија.**

☞ **Наодите за сивата економија добиено од ЕСМ понатаму се анализирани во рамката на четири главни причини за појава на сивата економија која ја дава Танзи (2002): даноци, регулатива, забрани и корупција.**

Имено:

- ✓ **Намалувањето на даночното оптоварување помага во намалување на сивата економија во Македонија** – Најдобра мерка за намалување на сивата економија е да се намали даночното оптоварување. Со пониски даноци, постојат помалку економски иницијативи и причини да се избегнат даноците, да се прават бизнис активности во сферата на сивата економија или во странство. Резултатот од главното намалување на даночното оптоварување во Македонија кое се случи во 2006/2007 год со имплементирање на политиката на рамен данок (замена на моделот на прогресивно оданочување) се евидентни со намалувањето на сивата економија во периодот кога се преземени овие мерки т.е. годишен пораст (односно пад) на сивата економија од минус 9,3% за 2006/2007 год., и минус 10,6% за 2007/2008 год. (проценето со ЕСМ).

- ✓ **Намалувањето на придонесите кои ги плаќаат работодавачите за вработените (за социјално, пензиско и здравствено осигурување) придонесува за намалување на сивата економија –** намалувањето на социјалните придонеси и бенефициите кои ги плаќаат бизнисите, имплементирањето на концептот на бруто плата, ги намалија можностите за евазија на придонесите и ја зголемија мотивацијата на вработените и бизнисите да работата во официјалната сфера на економијата.

- ✓ **Намалувањето на социјалните трансфери кои ги плаќа државата ја намалува сивата економија во Македонија –** зголемувањето на социјалните трансфери кои ги плаќа државата има несакани ефекти врз сивата економија, ги дестимулира невработените да работат во официјалната сфера на економијата и ги поттикнува да работата во неофицијалната економија и истовремено да добиваат социјална помош. Социјалните трансфери исплатени од страна на државата во периодот 2000 – 2010 год. се намалиле од 11% од БДП на 9% од БДП во 2010 год. сепак ова мора внимателно да се разгледа имајќи ја во предвид зголемената потреба од социјални трансфери која се појави како резултат на влијанието кое го има глобалната економска криза на македонската економија.

- ✓ **Поедноставување на бизнис регулативата помага во намалувањето на сивата економија –** ефикасните мерки на фискалната и бизнис регулативата треба да ги мотивира бизнисите да работат во официјалната економија. Намалувањето на големината на сивата економија следи по намалувањето на даночното оптоварување. Проектот “регулаторна гилотина” кој беше инициран 2006 год. ако го ставиме во корелација со сивата економија можеме

да гледаме на него како на иницијатива која има позитивен ефект. Индексот за бизнис слободите (Business Freedom Index изработен од Heritage Foundation) финансиран на Doing Business студијата од Светска банка индицираат на значајно подобрување во областа, во разгледуваниот период кога беше спроведувана “регулаторна гилотина” (од 55 поени во 2002 год. на 65 поени во 2008 год. и 80.9 поени во 2012 год.), кое може да се корелира со намалувањето на сивата економија во истиот период.

- ✓ **Намалувањето на нивото на корупција помага во намалување на сивата економија** – Успешен даночен систем значи автономна даночна власт кој ги спроведува своите обврски без политичко влијание. Ова вклучува даночна власт адекватно екипирана со искусен и професионален кадар. Покрај тоа реформите на регулативата ја прават економијата поконкурентна, ги намалуваат иницијативите за корупција и ги мотивираат бизнисите да го поместат делувањето од сивата во официјалната економија. Freedom from Corruption Index за Македонија укажува на значајно подобрување во последните години (33 поени во 2002 год. до најниски 23 поени во 2005 год. и до 41 поен во 2012 год.)

- ✓ **Нискиот напредок и ефикасност на владеењето на правото го забавува намалувањето на сивата економија** – Постојаното бавно функционирање на судскиот систем и подобро делување и преземање мерки против оние кои ги избегнуваат даночните обврски, бара неопходни мерки за зголемување на ефикасноста на владеењето на правото. Governance Indicators на Светската банка покажуваат скромна напредок во оваа област, во Македонија. Се очекува напредокот во оваа област да има позитивни ефекти во справувањето со сивата економија.

- ✓ **Потреба за регулаторна контрола** – Подобрена и редовна контрола на плаќањето на ДДВ, на пример – локалните продавници, зелените пазари, договорите за изнајмување имоти, и сите занаетчиски активности се помеѓу областите кои придонесуваат кон ниско ниво на сива економија.

- ☞ **Стапката на невработеност во Македонија се движи во просек околу 25% во 2010 год.** – Македонија има многу висока официјална стапка на невработеност (од 31% до 38% во разгледуваниот период) со ниски стапки на нејзино опаѓање. Доколку резултатите од ЕСМ за сивата економија се проектираат на невработеноста тогаш стапката на невработеност значајно би се намалила – од 7п.п. до 13п.п. во зависност од годината која се разгледува.

- ☞ **Во Македонија околу 70.000 луѓе всушност работат меѓутоа се регистрирани како невработени, како што покажуваат и преценките од ЕСМ.**

- ☞ **Една од најуспешните реформи е стимулирањето на само-вработувањето, кое резултира со зголемување на бројот на лица кои самите се вработуваат, од 53.508 во 2005 год. на 91.095 во 2010 год., што претставува зголемување за повеќе од 70%.**

- ☞ **Поедноставување на процедурите поврзани со работната сила/вработувањето и статистиката помагаат во намалување на сивата економија** – Високото ниво на регулација на трудот/работната сила и комплексноста на системот можат да ја намалат иницијативата за официјално вработување. На пример, сезонската работа обезбедува значаен сезонски доход за голем дел од популацијата, посебно за оние кои се регистрирани како невработени, а исто така имаат и здравствени и социјални бенефиции како да се официјално невработени лица. Постојната регулатива на сезонското вработување бара да се плаќа персонален данок на доход, меѓутоа тоа

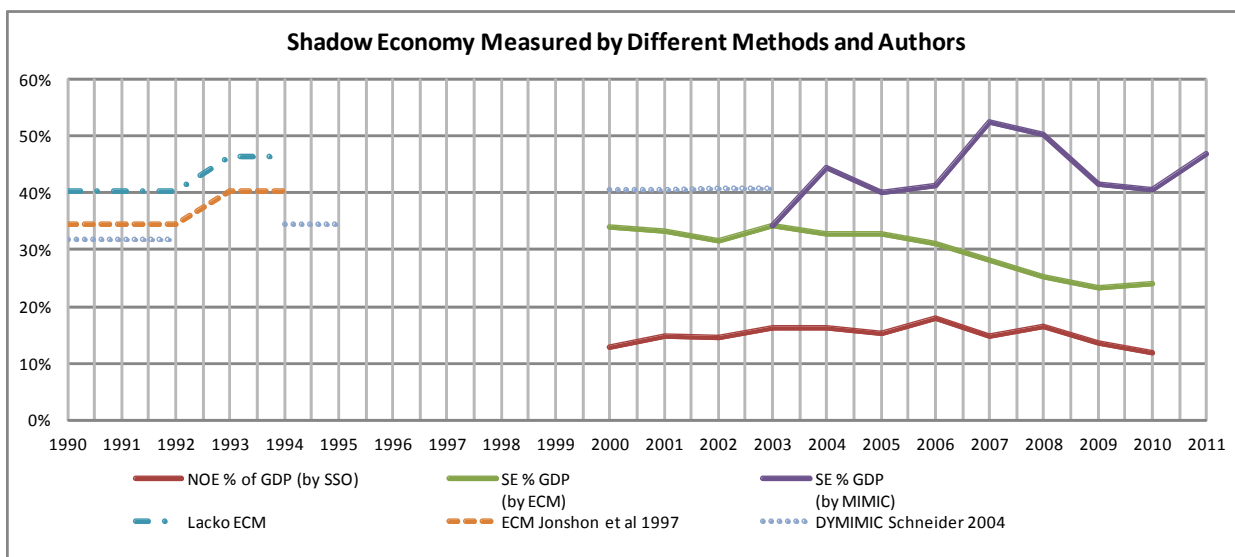
ќе им го промени статусот на невработени лица на сезонските работници во еден подолг период од годината, затоа сезонската работна сила преферира да работи нерегистрирана (на црно) и притоа да добива паричен надомест во готово. Од друга страна ова ја поттикнува даночната евазија на компаниите кои зависат од сезонската работна сила (како што се секторот за преработка на храна, градежништвото итн.).

- ☞ **Примената на ЕСМ методот покажува дека како што се намалува процентот на сивата економија во целост во однос на БДП, сивата економија во индустријата има растечки тренд во периодот помеѓу 2003-2006 год., по што опаѓа. Всушност сивата економија во индустријата (челик, железо, неметали, хемикалии, градежни материјали, храна и пијалаци, текстил, хартија и печатење, инженерија и други индустрии) е повисока од сивата економија во другите сектори (кои покриваат транспорт, домаќинства, земјоделие и други сектори). Иако се очекува индустрискиот сектор да зафаќа помал дел од активностите кои се во сферата на сивата економија во однос на секторот на услуги, примената на ЕСМ методот на секторот на индустрија во Македонија покажува обратен сооднос. Причините за тоа можат исто така да бидат и методолошки или статистички, меѓутоа тоа останува понатаму да се истражи.**
- ☞ **Занаетчиството опфаќа сериозен дел од пресметаната големина на сивата економија во неиндустриските сектори т.е. неофицијалните економски активности кои обично ги користат домаќинствата.**
- ☞ **Резултатите од студијата на ЦЕА во 2009 год. покажуваат дека домаќинствата во Македонија трошат просечно 22,8% од својот доход во занаетчискиот сектор/економија од кој најголем дел на зелените пазари.**
- ☞ **Преоценките за нерегистрираниот дел од економијата во Македонија добиени со Electricity Consumption Method - ЕСМ и од Заводот за статистика на Р.**

Македонија покажуваат геенрално воедначен тренд на движење во периодот кој е анализиран во оваа студија.

- ☞ Проценките за сивата економија направени со Multiple Indicators Multiple Causes – MIMIC покажуваат дека даноците и социјалните трансфери кои ги плаќа државата се статистички значајни причини за сивата економија во Македонија.
- ☞ Во споредба со Electricity Consumption Method - ECM, Multiple Indicators Multiple Causes – MIMIC може да го опфати и временското задоцнување со кое економските субјекти се приспособуваат на реформите во даночниот систем.

График. Сива економија мерена по повеќе методи и автори

Целата студија може да се најде на www.cea.org.mk.

